

Влада Олександрівна ГУСЕВА,
доктор юридичних наук, професор
(Харківський національний університет внутрішніх
справ, м. Харків)

Катерина Анатоліївна ШАПОВАЛ,
доктор філософії у галузі права
(Головне управління Національної поліції в Харківській
області, м. Харків)

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ДОМАШНІМ НАСИЛЬСТВОМ

У статті проаналізовано проблемні питання, що виникають на початковому етапі досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством. Обґрунтовано, що ефективність подальшого розслідування значною мірою залежить від первинних процесуальних рішень: своєчасності внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, правильності кримінально-правової кваліфікації та належного документування фактичних обставин події. Акцентовано увагу на ризиках помилкового ототожнення домашнього насильства із суміжними насильницькими кримінальними правопорушеннями, а також на необхідності розмежування складів кримінальних правопорушень під час кваліфікації. Висвітлено підхід Верховного Суду щодо ширшого розуміння «кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством», і доказано, що відповідний зв'язок має бути не лише встановлений, а й послідовно відображений у процесуальних документах. Окреслено типові недоліки первинного реагування (формальність, зволікання, поверхнева

фіксація слідів насильства), проблеми застосування обмежувальних заходів, недооцінку віктимологічних особливостей потерпілої та наслідки неякісної комунікації, що може спричиняти вторинну віктимізацію. Запропоновано напрями вдосконалення дій слідчого, а саме оперативне реагування, комплексне збирання доказів, міжвідомчу координацію та впровадження віктиморієнтованого підходу.

Ключові слова: кримінальне провадження, досудове розслідування, домашнє насильство, слідчі (розшукові) дії, криміналістична методика, кримінальне правопорушення, злочин, спеціальні знання.

Постановка проблеми. Першочергові рішення, які приймаються уповноваженими особами органу досудового розслідування одразу після отримання інформації про можливе вчинення кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством, фактично визначають результати розслідування такого кримінального провадження. Саме на цьому етапі здійснюється первинна правова оцінка події, визначаються обставини, що підлягають встановленню та шляхи збирання доказів. Водночас аналіз особливостей практичної діяльності у межах злочинів досліджуваної групи свідчить, що на етапі вирішення питання про початок досудового розслідування у провадженнях зазначеної категорії виникає найбільше питань.

Особливість кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, полягає у тому, що первинна інформація про подію часто має фрагментарний або суперечливий характер. Повідомлення потерпілих супроводжуються обмеженим обсягом об'єктивних даних, а наявні матеріали не завжди дають змогу одразу встановити систематичність насильницьких дій, що є визначальною ознакою кримінально-правової кваліфікації. За таких умов існує ризик помилкового або спрощеного підходу до оцінки події, що призводить до затягування моменту внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань або підміни кримінально-правового реагування адміністративним.

Додатковим ускладнюючим чинником є відсутність належного обміну інформацією, яка надходить від різних суб'єктів реагування на домашнє насильство – підрозділів поліції, закладів охорони здоров'я, соціальних служб тощо. Неповне врахування та використання таких відомостей на початковому етапі розслідування суттєво ускладнює формування ефективного алгоритму слідчих і процесуальних дій, що негативно позначається на виконанні завдань кримінального провадження у порядку та відповідно до форми, передбаченої кримінальним процесуальним законодавством.

Питання, пов'язані із проблемами кваліфікації домашнього насильства аналізувати: О. П. Горпинюк¹, Ю. В. Орлов¹, О. В. Харитонова та І. М. Тітко²,

¹ Горпинюк О. П. Домашнє насильство та кримінальні правопорушення, пов'язані з домашнім насильством: тлумачення та кваліфікація. Сучасні тенденції розвитку кримінальної юстиції в Україні: колективна монографія / І. Серкевич, Н. Устрицька, В. Навроцька та ін.; за ред. І. Гловюк, Н. Лашук. Львів:

О. В. Степаненко та Д. О. Колодін³ та інші. Наявні напрацювання мають беззаперечно важливе значення для науки та практичної діяльності, але у зв'язку із розвитком злочинних форм та з огляду на законодавчі зміни зазначені питання потребують перегляду.

Метою статті є аналіз проблемних питань, що виникають на початковому етапі розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством та обґрунтування шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Після отримання інформації про злочин ключовим етапом є його належна кримінально-правова кваліфікація. Саме на цьому рівні формується основа для подальшого визначення форми реагування та побудови алгоритму досудового розслідування. Водночас складність кваліфікації зумовлена наявністю суміжних складів кримінальних правопорушень, які характеризуються спільними ознаками як об'єктивної, так і суб'єктивної сторони, проте відрізняються за юридично значущими характеристиками. У таких умовах особливої актуальності набуває завдання щодо розмежування складів кримінальних правопорушень як необхідна складова процесу кваліфікації, що забезпечує правильне визначення місця конкретного діяння у системі кримінально-караних посягань і мінімізує ризик помилок у застосуванні норм кримінального права.

Л. Брич зазначає, що розмежування складів правопорушень полягає у встановленні місця конкретного складу у системі однорідних складів правопорушень та з'ясуванні його зв'язків з іншими елементами цієї системи. Такий процес здійснюється шляхом порівняльного аналізу змісту відповідних складів і визначення співвідношення між обсягами понять, що відображають їх кореспондуючі ознаки⁴.

Водночас, В. Навроцький наголошує, що розмежування складів правопорушень відбувається безпосередньо у процесі застосування кримінального закону, насамперед під час здійснення кримінально-правової кваліфікації. У теорії кримінального права обґрунтовано визнається, що розмежування правопорушень є самостійним і необхідним етапом кримінально-правової кваліфікації⁵.

Кримінальне правопорушення, передбачене ст. 126-1 КК України «Домашнє насильство», має спільні ознаки з іншими кримінальними правопорушеннями, зокрема з умисним вбивством (ст. 115 КК України), умисним вбивством, учиненим у стані сильного душевного хвилювання

ПП «Видавництво «Бона», 2021. С. 133–152.

¹ Орлов Ю. В. Проблеми кримінально-правової кваліфікації домашнього насильства. *Право і безпека*. 2020. № 4 (79). С. 13–19.

² Харитоновна О. В., Тітко І. М. Злочин, пов'язаний з домашнім насильством: правові проблеми та практичні рекомендації. Юрліга. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytcs/192450_zlochyn-povyazaniy-z-domashnm-nasilstvom-pravov-problemi-ta-praktichn-rekomendats

³ Степаненко О. В., Колодін Д. О. Щодо проблем кваліфікації домашнього насильства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 3. С. 343–346.

⁴ Брич Л. П. Теорія розмежування складів злочинів: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. С. 48.

⁵ Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації. Київ: ЮрінкомІнтер, 2006. С. 478.

(ст. 116 КК України), вбивством через необережність (ст. 119 КК України), умисним тяжким тілесним ушкодженням (ст. 121 КК України), умисним тілесним ушкодженням середньої тяжкості (ст. 122 КК України), умисним тяжким тілесним ушкодженням, заподіяним у стані сильного душевного хвилювання (ст. 123 КК України), умисним легким тілесним ушкодженням (ст. 125 КК України), побоями і мордуванням (ст. 126 КК України), необережним тяжким або середньої тяжкості тілесним ушкодженням (ст. 128 КК України), а також погрозою вбивством (ст. 129 КК України)¹.

Наявність таких спільних ознак обумовлює практичні труднощі кримінально-правової кваліфікації та створює ризик помилкового ототожнення домашнього насильства з окремими насильницькими злочинами проти життя та здоров'я особи. У зв'язку з цим слід наголосити, що поняття «злочин, пов'язаний із домашнім насильством» є значно ширшим за диспозицію ст. 126-1 КК України та охоплює не лише випадки вчинення систематичного домашнього насильства як самостійного складу кримінального правопорушення, а й інші суспільно небезпечні діяння, учинені в контексті сімейних або близьких відносин та такі, що мають ознаки домашнього насильства. Таким чином, під ознаки домашнього насильства можуть підпадати різні склади кримінальних правопорушень за умови, що відповідний злочин вчиняється в сім'ї чи в межах місця проживання або щодо родичів, або щодо колишнього чи теперішнього подружжя, або щодо іншої особи, яка спільно проживає (проживала) з кривдником однією сім'єю, але не перебуває (не перебувала) у родинних відносинах чи у шлюбі з ним.

Отже, виходячи з вищевикладеного поняття «кримінальне правопорушення, пов'язане з домашнім насильством», не є відсилючим, а за своєю правовою природою є комплексним, оскільки використовується й регламентується в різних галузях права та сферах суспільних відносин. Це означає, що під час досудового розслідування і судового розгляду вирішальне значення мають не лише формальна кримінально-правова кваліфікація діяння, а й встановлення фактичного зв'язку кримінального правопорушення з домашнім насильством. Навіть у випадках, коли дії винної особи кваліфікуються за іншими статтями КК України, слідчий і суд зобов'язані враховувати та відображати у процесуальних рішеннях обставини вчинення кримінального правопорушення у зв'язку з домашнім насильством, що має істотне значення для правильного застосування норм законодавства та захисту прав потерпілої особи².

Наведений підхід, щодо ширшого розуміння кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, знаходить своє підтвердження у правозастосовній практиці Верховного Суду. Зокрема, у Постанові Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного

¹ Кримінальний кодекс України : Закон від 05.04.2001 № 2341-III // БД «Законодавство України» / ВР України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

² Кримінальні провадження, пов'язані з домашнім насильством: судова практика ККС ВС. 01.08.2022. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1302009/>

Суду від 12 лютого 2020 року у справі № 453/225/19¹ наголошено, що для визнання кримінального правопорушення, пов'язаного із домашнім насильством вирішальне значення мають фактичні обставини вчиненого діяння та характер взаємовідносин між особами, а не виключно формальна кваліфікація за ст. 126-1 КК України².

Водночас, слід наголосити на особливому значенні належної та послідовної фіксації зв'язку кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством на всіх стадіях кримінального провадження. Як свідчить практика Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, для визнання діяння злочином, пов'язаним із домашнім насильством, недостатньо лише встановлення відповідних фактичних обставин – вони мають бути чітко відображені у формулюванні повідомлення про підозру та обвинувального акту.

Також, у постанові Об'єднаної палати ККС ВС від 12 лютого 2020 року у справі № 453/225/19 суд дійшов висновку, що злочином, пов'язаним із домашнім насильством, слід вважати будь-яке кримінальне правопорушення, незалежно від його кримінально-правової кваліфікації, якщо обставини його вчинення вказують про наявність хоча б однієї з ознак домашнього насильства, визначених законом. Водночас суд наголосив, що обов'язковою умовою застосування спеціальних процесуальних наслідків є відображення такого зв'язку у формулюванні обвинувачення, що забезпечує реалізацію права особи на захист^{3, 4}.

Значення цієї вимоги підтверджується і подальшою судовою практикою. Зокрема, у справі № 531/270/19 ККС ВС вказав, що за відсутності у повідомленні про підозру та обвинувальному акті посилань на зв'язок діяння з домашнім насильством особа не може вважатися обвинуваченою у вчиненні злочину такої категорії, а отже, застосування заборони на закриття кримінального провадження на підставі п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК України є недопустимим. У такій ситуації гарантоване право на захист істотно порушується, оскільки особа не була належним чином поінформована про характер пред'явленого обвинувачення⁵.

Натомість у справі № 155/457/20 суди касаційної інстанції дійшли

¹ Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 12 лютого 2020 року у справі № 453/225/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87602679>.

² Гриценко Л. Насильство під час війни. Як виявити, притягнути до відповідальності? Вища школа адвокатури НААУ. URL: <https://www.hsa.org.ua/lectors/grytsenko-lyudmyla/articles/nasylstvo-pidchas-vijnyu-yak-vyuvyty-prytyagnuty-do-vidpovidalnosti>.

³ Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 12.02.2020 у справі № 453/225/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87602679>.

⁴ Стефанів Н. Проблемні питання кваліфікації кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством Застосування норм нового законодавства щодо закриття провадження та зворотної дії закону в часі. Практика ЄСПЛ. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Stefaniv_prezent_08_11_2021.pdf.

⁵ Постанова Касаційного кримінального суду Верховного суду від 10.03.2020 р., справа № 453/225/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88232417>.

протилежного висновку. Органами досудового розслідування встановлено та відображено у процесуальних документах, що кримінальне правопорушення, кваліфіковане за ч. 1 ст. 125 КК України, вчинене щодо особи, з якою обвинувачений перебував у сімейних відносинах, а ця обставина була визнана такою, що обтяжує покарання. За таких умов суд визнав, що кримінальне провадження не могло бути закрите у зв'язку з відмовою потерпілої від обвинувачення, оскільки особа була належним чином обізнана про інкримінування їй злочину, пов'язаного з домашнім насильством, і мала можливість захищатися від нього¹.

Отже, наведені приклади судової практики дають підстави стверджувати, що зв'язок кримінального правопорушення з домашнім насильством повинен бути не лише фактично встановлений, а й чітко та послідовно зафіксований у процесуальних рішеннях органів досудового розслідування. Невиконання цієї вимоги призводить до помилок у кваліфікації, унеможливорює застосування спеціальних кримінально-процесуальних гарантій та може мати негативний вплив на ефективність захисту прав потерпілих осіб.

Окрім проблем кримінально-правової кваліфікації, на початковому етапі досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством, можуть виникати й інші труднощі, які мають вплив на ефективність збирання доказів і подальший перебіг кримінального провадження.

Однією з таких проблем є несвоєчасне або формальне реагування на первинну інформацію про вчинення домашнього насильства. На практиці це може проявлятися у запізнілому проведенні першочергових слідчих (розшукових) дій, поверхневому фіксуванні слідів насильства, а також у неналежному документуванні пояснень потерпілої особи. Такий підхід, на нашу думку, зумовлений або недооцінкою криміналістично значущої початкової інформації, або хибним сприйняттям події виключно як побутового конфлікту.

Зволікання на початковому етапі призводить до втрати або спотворення доказової інформації, зокрема тілесних ушкоджень, слідів боротьби, електронних даних і показань очевидців, що ускладнює доказування факту систематичності насильницької поведінки.

На етапі виявлення факту домашнього насильства та первинного реагування органів досудового розслідування може виникнути потреба в оперативному застосуванні обмежувальних заходів, спрямованих на припинення та убезпечення потерпілої особи, що може ускладнювати процес прийняття відповідних рішень. До таких заходів належать:

–заборона перебувати в місці спільного проживання з особою, яка постраждала від домашнього насильства;

¹ Постанова Третньої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 31.03.2021 р., справа № 155/457/20. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96071581>.

– обмеження спілкування з дитиною у разі, якщо домашнє насильство вчинено стосовно дитини або в її присутності;

– заборона наблизатись на визначену відстань до місця, де особа, яка постраждала від домашнього насильства, може постійно чи тимчасово проживати, перебувати;

– заборона листування, телефонних переговорів з особою, яка постраждала від домашнього насильства, інших контактів через засоби зв'язку чи електронних комунікацій особисто або через третіх осіб;

– направлення для проходження лікування від алкогольної, наркотичної чи іншої залежності, від хвороб, що становлять небезпеку для оточуючих, направлення для проходження програми для кривдників¹.

Нехтування вжиттям зазначених заходів або їх формальне застосування може мати негативні наслідки як для безпеки потерпілої особи, так і для результативності досудового розслідування. Своєчасне застосування обмежувальних заходів сприяє не лише припиненню насильницької поведінки та мінімізації ризику її повторення, а й формуванню довіри потерпілої особи до правоохоронних органів. Така довіра істотно впливає на готовність потерпілої співпрацювати зі слідством, надавати повні та послідовні показання, повідомляти про попередні епізоди насильства й інші обставини, що мають доказове значення.

Отже, належне й оперативне реагування на первинну інформацію про домашнє насильство, у поєднанні з ефективним застосуванням обмежувальних заходів, є важливою передумовою ефективного розслідування кримінальних правопорушень зазначеної категорії та запобігання вторинній віктимізації потерпілих осіб.

Іншою, на нашу думку, поширеною проблемою є недооцінка значення віктимологічних особливостей потерпілої особи. У провадженнях, пов'язаних із домашнім насильством, потерпілі нерідко перебувають у стані психологічної залежності від кривдника, зазнають страху, сорому або економічного тиску, що позначається на їх готовності співпрацювати з органами досудового розслідування. Формальний підхід до допиту потерпілої, відсутність належної комунікації та неврахування психологічного стану жертви можуть призвести до непослідовності показань, подальшої відмови від заяви або зміни позиції, що негативно відбивається на доказовій базі кримінального провадження.

Як справедливо зазначає Л. Гриценко, у справах, пов'язаних із домашнім насильством, вирішальне значення має характер первинної взаємодії з постраждалою (вцілілою) особою. Незалежно від виду насильства комунікація з нею повинна бути чутливою, ненасильницькою та адаптованою до її психоемоційного стану, віку й готовності до відтворення травматичного досвіду. Неякісна, поспішна або тиснуча взаємодія здатна

¹ Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>; Кримінальний кодекс України : Закон від 05.04.2001 № 2341-III // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/conv/parast91-1/only#n3411>.

спричинити повторну психологічну травматизацію та сформувати небажання особи співпрацювати з органами кримінальної юстиції. Водночас саме показання постраждалої особи у цій категорії кримінальних проваджень нерідко є ключовим доказом, а тому від якості першого контакту залежить подальша можливість ефективного реагування, застосування спеціальних захисних заходів і притягнення винної особи до відповідальності. При цьому повідомлення про пережите насильство є правом, а не обов'язком постраждалої особи, що зумовлює, на думку авторки, необхідність створення державою умов для безпечної та довірливої взаємодії¹.

Суттєві ускладнення також спричиняє неналежна міжвідомча взаємодія між слідчими, підрозділами поліції, органами соціального захисту, службами у справах дітей, психологами та іншими суб'єктами, уповноваженими на реагування у випадках домашнього насильства. Відсутність своєчасного обміну інформацією, неузгодженість дій та формальне залучення спеціалістів призводять до затягування розслідування, фрагментарного сприйняття ситуації та втрати важливої інформації про попередні випадки насильства, звернення потерпілої за допомогою або застосування до кривдника заходів реагування.

Окрему групу проблемних питань становить недостатня увага до документування ознак систематичності насильства. На початковому етапі досудового розслідування слідчі нерідко зосереджуються лише на останньому епізоді протиправної поведінки, залишаючи поза належною оцінкою попередні факти насильства, які можуть мати адміністративний, цивільно-правовий або неформалізований характер. Відсутність належного збирання й аналізу таких відомостей ускладнює доказування складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК України, або встановлення зв'язку інших кримінальних правопорушень із домашнім насильством.

Шляхами подолання зазначених проблем на початковому етапі досудового розслідування є, передусім, забезпечення оперативного та комплексного реагування, у т.ч. із залученням необхідних суб'єктів до взаємодії на кожне повідомлення про домашнє насильство, своєчасне проведення першочергових слідчих (розшукових) дій та повне документування фактичних обставин події. Важливе значення має впровадження віктимоорієнтованого підходу, що передбачає врахування психологічного стану потерпілої особи, застосування спеціальних тактичних прийомів допиту та залучення фахівців відповідного профілю.

На підставі аналізу положень нормативних приписів можна стверджувати, що істотним недоліком чинного законодавства є те, що застосування обмежувального припису обмежується лише випадками вчинення кримінального правопорушення, передбаченого статтею 126-1 КК

¹ Гриценко Л. Насильство підчас війни. Як виявити, притягнути до відповідальності? Вища школа адвокатури НААУ. URL: <https://www.hsa.org.ua/lectors/grytsenko-lyudmyla/articles/nasylstvo-pidchas-vijny-yak-vyyavyty-prytyagnuty-do-vidpovidalnosti>

України, і не поширюється на інші кримінальні правопорушення, які за своєю сутністю також пов'язані з домашнім насильством. Як ми вже зазначали і як засвідчує практика, факти домашнього насильства часто кваліфікуються за іншими статтями КК України, зокрема щодо злочинів проти життя та здоров'я особи (наприклад, ст.ст. 125, 122, 115 КК України), що не виключає наявності ознак домашнього насильства, але не дає формальних підстав для видачі обмежувального припису. Це обумовлено тим, що чинне законодавство пов'язує можливість застосування цього інструменту виключно з наявністю діяння, прямо підпадаючого під диспозицію ст. 126-1 КК України, що фактично нівелює комплексний підхід до розуміння та протидії домашньому насильству.

Наявність спільних ознак між домашнім насильством і деякими іншими насильницькими злочинами (спільність об'єкта, мотиву, середовища вчинення) зумовлює практичні труднощі у кримінально-правовій кваліфікації, а також створює ризик недооцінки характеру і джерел небезпеки для постраждалої особи. Унаслідок цього особа, яка зазнає насильства в сімейному чи близькому середовищі, може бути позбавлена ефективного механізму правового захисту лише через формальну відсутність кваліфікації дій кривдника саме за ст. 126-1 КК України.

Таким чином, вузьке тлумачення підстав для застосування обмежувального припису суперечить реальним обставинам вчинення домашнього насильства і не відповідає потребі в комплексному підході до захисту постраждалих осіб. Ураховуючи, що поняття «кримінальне правопорушення, пов'язане з домашнім насильством» є ширшим за юридичний склад, визначений ст. 126-1 КК України, видається обґрунтованим розширити перелік підстав для застосування обмежувального припису до всіх випадків, де доказано фактичний зв'язок правопорушення з домашнім насильством.

Тим паче, що незастосування обмежувального припису на початковому етапі досудового розслідування може мати низку негативних наслідків, серед яких:

1. Неналежним захист потерпілого. Відсутність правового механізму негайного ізолювання кривдника створює реальні ризики повторного насильства, ескалації конфлікту або помсти з боку правопорушника. Особливо це стосується випадків, коли кривдник і жертва продовжують спільно проживати.

2. Протидія розслідуванню та перешкоджання в збиранні доказів. Перебування кривдника у безпосередній близькості до потерпілої особи або свідків може призводити до:

- психологічного тиску на потерпілу особу (страх перед дачею показань),
- впливу на свідків (вмовляння, залякування),
- знищення чи фабрикація доказів (видалення електронних повідомлень, відеозаписів, знищення слідів насильства тощо).

3. Ускладнення правової кваліфікації діяння. Втрата або викривлення первинної інформації через відсутність оперативного втручання унеможливує повноцінну оцінку систематичності або контексту вчинення кримінального правопорушення, що критично важливо для кваліфікації дій за ст. 126-1 КК України.

Відтак вчасне застосування обмежувального припису є ключовим елементом не лише захисту постраждалої особи, а й забезпечення об'єктивності, повноти та ефективності досудового розслідування. Його відсутність на ранньому етапі розслідування значно знижує шанси на якісне розкриття правопорушення та притягнення винного до відповідальності.

Крім того, ефективність початкового етапу розслідування може бути підвищена шляхом налагодження системної міжвідомчої взаємодії та забезпечення належної координації дій усіх суб'єктів реагування. Не менш важливим є формування у слідчих чіткого розуміння необхідності фіксації зв'язку кримінального правопорушення з домашнім насильством у всіх процесуальних документах, починаючи зі внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань, далі повідомлення про підозру та формування обвинувального акту, що відповідає вимогам правозастосовної практики Верховного Суду та забезпечує реалізацію прав як потерпілої особи, так і підозрюваного.

Отже, послідовність, доцільність і правильність дій слідчих на початковому етапі розслідування, дозволить прискорити розслідування та покарання винних осіб. Крім цього, сприятиме своєчасному вирішенню питань щодо необхідності здійснення захисту осіб та профілактики інших кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством¹.

Висновки. Початковий етап досудового розслідування у кримінальних провадженнях, пов'язаних із домашнім насильством, є визначальним для подальшої його результативності. Це пояснюється тим, що саме первинні процесуальні рішення після надходження повідомлення (реєстрація в ЄРДР, первинна правова оцінка події, обрання напряму доказування та алгоритму дій) формують базу всього розслідування. Особливості такої категорії проваджень полягають у фрагментарності, емоційності та нерідко суперечливості первинної інформації, що підвищує ризик спрощеного підходу, зволікання із внесенням відомостей до ЄРДР або підміни кримінально-правового реагування адміністративним, а відтак – звужує можливості збирання доказів і посилює вразливість потерпілої.

Встановлено, що однією з першочергових проблем є правильна кримінально-правова кваліфікація та розмежування суміжних складів, адже домашнє насильство може бути помилково ототожнене з іншими насильницькими кримінальними правопорушеннями проти життя та здоров'я особи, тоді як для правозастосування вирішальне значення має

¹ Шаповал К. А. Деякі особливості початкового етапу розслідування вбивств, вчинених у зв'язку з домашнім насильством. *Кримінальний процес та криміналістика: сучасний стан та перспективи*. Всеукраїнська науково-практична конференція (м. Харків, 26 листопада 2020 р.). МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. С. 407.

аналіз фактичних обставин і контексту сімейних/близьких відносин. Підтверджено, що поняття «кримінальне правопорушення, пов'язане з домашнім насильством» є ширшим за диспозицію ст. 126-1 КК України, а тому зв'язок діяння з домашнім насильством має бути не лише встановлений фактично, а й чітко та послідовно зафіксований у процесуальних документах.

Доведено, що несвоєчасне або формальне реагування на первинні повідомлення, поверхневе документування слідів насильства і запізніле проведення першочергових слідчих (розшукових) дій призводять до втрати доказової інформації. Наголошено, що своєчасне застосування обмежувальних заходів у межах первинного реагування є не лише механізмом безпеки потерпілої особи, а й чинником стабілізації ситуації та формування довіри до правоохоронних органів, що прямо впливає на готовність потерпілої співпрацювати зі слідством та повідомляти про попередні випадки насильства. Обґрунтовано, що недооцінка віктимологічних особливостей потерпілої та неякісна комунікація при першому контакті можуть спричинити вторинну віктимізацію, відмову від взаємодії та послаблення доказової бази, тому у провадженнях цієї категорії необхідним є віктимоорієнтований підхід.

Отже, підвищення ефективності початкового етапу розслідування потребує оперативного й комплексного реагування на кожне повідомлення про домашнє насильство, повного документування фактичних обставин, цілеспрямованого збору доказів систематичності та забезпечення міжвідомчої координації, а також методичного закріплення вимоги про послідовну фіксацію зв'язку кримінального правопорушення з домашнім насильством у всіх процесуальних документах, що в сукупності сприятиме належному захисту прав потерпілих і притягненню винних осіб до відповідальності.

Подальші наукові дослідження можуть бути направлені на з'ясування алгоритму дій під час виявлення дітей на місці події, алгоритму залучення конкретних суб'єктів до взаємодії після отримання інформації про подію, пов'язану з домашнім насильством.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Брич Л. П. Теорія розмежування складів злочинів: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. 712 с.
2. Горпинюк О. Домашнє насильство та кримінальні правопорушення, пов'язані з домашнім насильством: тлумачення та кваліфікація. Сучасні тенденції розвитку кримінальної юстиції в Україні: колективна монографія / І. Серкевич, Н. Устрицька, В. Навроцька та ін.; за ред. І. Гловюк, Н. Лашук. Львів: ПП «Видавництво «Бона», 2021. С. 133–152.
3. Гриценко Л. Насильство підчас війни. Як виявити, притягнути до відповідальності? Вища школа адвокатури НААУ. URL:

<https://www.hsa.org.ua/lectors/grytsenko-lyudmyla/articles/nasylstvo-pidchas-vijny-yak-vyuvaty-prytyagnuty-do-vidpovidalnosti>

4. Кримінальний кодекс України : Закон від 05.04.2001 № 2341-III // БД «Законодавство України» / ВР України.

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

5. Кримінальні провадження, пов'язані з домашнім насильством: судова практика ККС ВС. 01.08.2022. URL:

<https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1302009/>

6. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації. Київ: ЮрінкомІнтер, 2006. 704 с.

7. Орлов Ю. В. Проблеми кримінально-правової кваліфікації домашнього насильства. *Право і безпека*. 2020. № 4 (79). С. 13–19.

8. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного суду від 10.03.2020. Справа № 453/225/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88232417>.

9. Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 12 лютого 2020 року. Справа № 453/225/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87602679>.

10. Постанова Третньої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 31.03.2021. Справа № 155/457/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96071581>.

11. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>.

12. Степаненко О. В., Колодін Д. О. Щодо проблем кваліфікації домашнього насильства. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 3. С. 343–346.

13. Стефанів Н. Проблемні питання кваліфікації кримінальних правопорушень, пов'язаних із домашнім насильством. Застосування норм нового законодавства щодо закриття провадження та зворотної дії закону в часі / Практика ЄСПЛ. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Stefaniv_prezent_08_11_2021.pdf

14. Харитоновна О. В., Тітко І. М. Злочин, пов'язаний з домашнім насильством: правові проблеми та практичні рекомендації / Юрліга. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/192450_zlochyn-povyazaniy-z-domashnm-nasilstvom-pravov-problemi-ta-praktichn-rekomendats

15. Шаповал К. А. Деякі особливості початкового етапу розслідування вбивств, вчинених у зв'язку з домашнім насильством. *Кримінальний процес та криміналістика: сучасний стан та перспективи*. Всеукраїнська науково-практична конференція (м. Харків, 26 листопада 2020 р.). МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. С. 405-408.

Стаття надійшла до редакції 17.11.2023

Vlada OL. HUSIEVA,

Doctor of Legal Science, Professor

(Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, Ukraine),

Kateryna A. SHAPOVAL,

PhD in Law

(Main Directorate of the National Police in Kharkiv Region, Kharkiv, Ukraine)

PROBLEMATIC ISSUES AT THE INITIAL STAGE OF INVESTIGATING CRIMINAL OFFENSES RELATED TO DOMESTIC VIOLENCE

The article analyzes the problematic aspects arising at the initial stage of pre-trial investigation of criminal offenses related to domestic violence. It is substantiated that the effectiveness of further investigation largely depends on the initial procedural decisions: the timeliness of entering information into the Unified Register of Pre-Trial Investigations, the accuracy of criminal-law qualification, and proper documentation of the factual circumstances of the incident. Attention is drawn to the risks of misidentifying domestic violence with related violent criminal offenses, as well as to the need for clear differentiation between criminal offenses during qualification. The article highlights the approach of the Supreme Court, which supports a broader interpretation of a "criminal offense related to domestic violence," and argues that such a connection must not only be established but also consistently reflected in procedural documents. Typical shortcomings of initial response are outlined, including formality, delay, superficial recording of signs of violence, problems with the application of restraining measures, underestimation of victimological characteristics of the victim, and consequences of poor communication, which may result in secondary victimization. The article proposes directions for improving the investigator's actions, namely prompt response, comprehensive evidence collection, interagency coordination, and the implementation of a victim-oriented approach.

Keywords: *criminal proceedings, pre-trial investigation, domestic violence, investigative (search) actions, forensic methodology, criminal offense, crime, special knowledge.*